UTKAST

MANDAT FÖR EN SANNINGS- OCH FÖRSONINGSPROCESS FÖR DÖVA OCH TECKENSPRÅKIGA PERSONER

Statsrådet har beslutat inleda en sannings- och försoningsprocess för döva och teckenspråkiga personer i samarbete med döv- och teckenspråkssamhället.

1. Inledning

Med historisk orättvisa kan avses olika slags såväl våldsamma som våldsfria händelser, förfaranden, institutioner och strukturer. Även efter att en historisk orättvisa upphört, fortsätter den att påverka de överlevande. Genom den transgenerationella dimensionen blir det förflutna, med andra ord orättvisor i historien, en del av nutiden. Orättvisan hänför sig till individer eller befolkningsgrupper som på olika grunder berövats sitt uppehälle, sina grundläggande rättigheter eller sin sociala ställning. Detta är både moraliskt och juridiskt nära förbundet till de mänskliga rättigheterna.

Syftet med sannings- och försoningsprocessen är att identifiera och dokumentera historiska orättvisor mot döva och teckenspråkiga personer. Dessutom är avsikten att identifiera diskriminerande strukturer mot teckenspråkiga personer i dag och föreslå åtgärder för undanröjande av dem på lång sikt.

Sannings- och försoningsprocessen syftar till att öka kunskaperna om teckenspråkskulturen och teckenspråket både hos myndigheter och bland enskilda personer. Avsikten är också att medvetandegöra samhället om de orättvisor som de döva och teckenspråkiga har utsatts för under historiens gång.

Processen lägger en grund för försoning mellan döv- och teckenspråkssamhället och staten och beskriver vilka strukturella förändringar som behövs på lång sikt.

Sekretariatet som ska genomföra sannings- och försoningsprocessen ska åtnjuta förtroende och vara lättillgängligt för att kunna genuint lyssna på och dokumentera erfarenheter. Arbetsgruppen som tillsattes under beredningen av processen (VNK/28842/2022-VNK-1) har enhälligt föreslagit att den grupp som ansvarar för sannings- och försoningsprocessen ska benämnas sekretariat och inte kommission.

Döv- och teckenspråkssamhället har i arbetsgruppen representerats av Finlands Dövas Förbund rf, Finlands dövhistoriska sällskap rf, Föreningen Finlands Dövblinda rf och Finlandssvenska teckenspråkiga rf. Staten har representerats av tjänstemän vid statsrådets kansli, justitieministeriet och social- och hälsovårdsministeriet. Ordförande för den förberedande arbetsgruppen har varit en av statssekreterarna från statsministerns parti.

2. Förlopp och utformning av sannings- och försoningsprocessen

I regeringsprogrammet för statsminister Antti Rinne och senare statsminister Sanna Marins regering (2019) fastställdes att statsrådet skulle inleda en statlig försoningsprocess i fråga om kränkningar av dövas rättigheter i Finlands historia.

Under statsminister Marins regering inleddes i juni 2020 ett forskningsprojekt med finansiering inom statsrådets gemensamma utrednings- och forskningsverksamhet; projektet avslutades i december 2021. Projektet resulterade i rapporten ”Tecknade minnen” om kränkningar av döv- och teckenspråkssamhällets rättigheter. Syftet var att lägga ett faktaunderlag för den fortsatta försoningsprocessen och besluten om den. Studien stärkte faktaunderlaget om orättvisor mot döva och teckenspråkiga personer i Finland från 1900-talet till i dag samt om förutsättningarna för att inleda en sannings- och försoningsprocess för att behandla orättvisorna. (2021:61, http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-241-1)

Från statens sida har sannings- och försoningsprocessen utarbetats av statsrådets kansli i samarbete med justitieministeriet och social- och hälsovårdsministeriet. De har haft ett nära samarbete med döv- och teckenspråkssamhället både i den förberedande arbetsgruppen och i rundabordssamtalen som föregick arbetsgruppen. Arbetsgruppen har också samrått med andra företrädare för förvaltningen samt med experter på sannings- och försoningsprocesser. Man har också kommunicerat aktivt om arbetsgruppens arbete och gruppens sju sammanträden även på teckenspråk via tolkade bloggar om det viktigaste från sammanträdena.

Döv- och teckenspråkssamhället har genomfört ett brett och omfattande arbete (föreningsturné 16.3–22.8.2022, totalt 226 deltagare) för färdplanen: Vägkarta för sannings- och försoningsprocessen för organisationerna i teckenspråksbranschen – Finlands Dövas Förbund.

Arbetsgruppen som utarbetat sannings- och försoningsprocessen har också diskuterat behovet av psykosocialt stöd under processen. Behovet av psykosocialt stöd har bedömts i en separat studie på uppdrag av social- och hälsovårdsministeriet Psykosocialt stöd för sannings- och försoningsprocessen för döva och teckenspråkiga (valtioneuvosto.fi).
Det behov av psykosocialt stöd och de förslag till verksamhetsmodeller som lagts fram i studien har använts som underlag för beräkningarna av anslagen till psykosocialt stöd under genomförandet av sannings- och försoningsprocessen för döva personer. Psykosocialt stöd ska ordnas med hänsyn till dels behovet av tolkning på krävande nivå under hela processen i alla servicesituationer, dels kamratstödets betydelse.

Processens fortsättning har utarbetats av xx mellan staten och döv- och teckenspråkssamhället genom förhandlingar under ledning av NN under tiden XX.XX.2023.

Statsrådet tillsätter sekretariatet och styrgruppen för processen genom ett separat beslut.

3. Inledande av sannings- och försoningsprocessen

3.1 Processens namn

Sannings- och försoningsprocess för döva och teckenspråkiga personer

Processen genomförs av ett sekretariat som tillsätts för den. Sekretariatet arbetar självständigt och har en oberoende roll.

3.2 Processens språk

Processens språk är finskt teckenspråk, finlandssvenskt teckenspråk, finska och svenska. I processen ordnas tolkning på krävande nivå så att teckenspråkiga personer kan delta på lika villkor i alla skeden av processen. Alla dokument översätts till svenska.

3.3 Principer och värderingar som leder processen

De värderingar och principer som leder processen är gemenskap, delaktighet, jämlikhet, tillgänglighet, öppenhet, tillförlitlighet, acceptans, erkännande av mångfald och kontinuerligt lärande.

3.4 Uppdrag

Syftet med sannings- och försoningsprocessen är att identifiera, dokumentera och bedöma diskrimineringen av och orättvisorna mot döv- och teckenspråkssamhället i historien och i dag samt att klarlägga hur diskrimineringen och kränkningarna har inverkat och fortfarande inverkar på döva och teckenspråkiga personer och deras status som en gemenskap. Processen förväntas också lägga fram förslag för avveckling av strukturer som möjliggör diskriminering och kränkning av rättigheter.

Sannings- och försoningsprocessen syftar till att medvetandegöra allmänheten om döv- och teckenspråkssamhället samt om döva och teckenspråkiga personers rättigheter och behov. Avsikten är att den finska staten ska axla sitt ansvar genom sannings- och försoningsprocessen och tillsammans med döv- och teckenspråkssamhället bidra att döva och teckenspråkiga personers rättigheter tillgodoses i Finland.

3.5 Mål

Syftet med sannings- och försoningsprocessen är att inhämta och dokumentera döv- och teckenspråkssamhällets erfarenheter av den finska statens och myndigheternas agerande och vilka direkta och indirekta konsekvenser det har haft och fortfarande har för döva och teckenspråkiga personer samt att synliggöra denna information. Målet är att skapa en gemensam uppfattning om diskrimineringen förr och nu samt om kränkningar av rättigheterna och säkerställa att orättvisor inte längre sker.

Kärnan i försoningsprocessen är att ge dövsamhället och teckenspråkssamhället möjlighet att på ett tryggt och vid behov assisterat sätt synliggöra orättvisorna och medvetandegöra allmänheten om dem. Händelserna och erfarenheterna utformas till en helhetsbild som utgör ett underlag för förslag till korrigering av strukturerna. Processen i sig ökar allmänhetens medvetenhet om och förståelse för såväl döv- och teckenspråkssamhället som döva och teckenspråkiga personers behov. Detta kommer att ligga till grund för försoningsbyggande, strukturella förändringar och sådan förtroendebaserad samverkan med den offentliga förvaltningen och andra medborgare som stärker döva och teckenspråkiga personers möjligheter att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur.

Realisering av strukturella förändringar kräver insatser för att ta itu med de grundläggande problem och omständigheter som ligger som grund för orättvisorna och som har bidragit till att de att pågår än i dag. På förhand står det klart att det behövs översyn av lagstiftningen och andra exkluderande strukturer.

Insatser för att medvetandegöra allmänheten om döv- och teckenspråkssamhället och om döva och teckenspråkiga personers språk och kultur stärker och skapar förutsättningar för en positiv utveckling av de språkliga rättigheterna.

3.4 Uppgifter och resurser

Döva och teckenspråkiga personers erfarenheter analyseras och dokumenteras på ett ändamålsenligt sätt. Det är möjligt för dem som deltar i processen och som behöver stöd att få kamratstöd och psykosocialt stöd.

Sekretariatet bildar sig en gemensam uppfattning om den historiska och nuvarande diskrimineringen samt om kränkningar av rättigheterna och lägger på så sätt grunden för försoning, strukturella förändringar och sådan förtroendebaserad samverkan med den offentliga förvaltningen och andra medborgare som stärker döva och teckenspråkiga personers möjligheter att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur.

Sekretariatet för sannings- och försoningsprocessen ska redovisa sitt arbete i en rapport som innehåller en sammanfattning av sekretariatets arbete, en sammanställning av de rättskränkningar och orättvisor som uppdagats vid arbetet samt förslag till åtgärder. Sannings- och försoningskommissionen överlämnar sin rapport till statsrådet.

Sekretariatets rapport om sannings- och försoningsprocessen ska överlämnas till statsrådet och döv- och teckenspråkssamhället enligt det datum som anges i tillsättningsbeslutet. Arbetsgruppen ska under arbetet lämna interimsrapporter och årliga översikter om sina framsteg, om den anser att det är ändamålsenligt. Statsrådet informerar om ärendet en parlamentarisk uppföljningsgrupp, som tillsätts genom ett separat beslut.

Sekretariatet kan i samarbete med styrgruppen rikta sin verksamhet och organisera sig på det sätt som det anser vara bäst och tillsätta exempelvis undergrupper eller sektioner för att fullgöra sitt uppdrag och sina mål.
Sekretariatet är flexibelt så att det vid behov är möjligt att justera planer och sammansättningar.

Ett viktigt element i processen är psykosocialt stöd. Stödet tillhandahålls som kamratstöd med utbildade ledare och genom det offentliga servicesystemet. Det psykosociala stödet tillhandahålls utgående från individens behov enligt en mall med fyra servicenivåer. Med hjälp av stödet ska döva och teckenspråkiga personer kunna göra en fullödig insats i processen. Stödet ska tillhandahållas på både finskt och finlandssvenskt teckenspråk. Kamratstödskonceptet förbättrar döva och teckenspråkiga personers möjligheter att medverka i processen.

Statsrådet eller dess ministerium anvisar ett anslag för sekretariatets verksamhet.

3.6 Annat att beakta

Myndigheterna uppmanas att samarbeta med sekretariatet och ge sitt bistånd till arbetet när sekretariatet ber om det. Materialet från försoningsprocessen arkiveras vid Riksarkivet.

3.7 Sammansättning

Medlemmarna i sannings- och försoningssekretariatet ska åtnjuta ett stort förtroende. Ledamöterna är oberoende och företräder inte den organisation som föreslagit eller utsett dem. Sekretariatet ska ha medlemmar som har bred erfarenhet av dövsamhället och kunskaper i teckenspråken. Språkgrupperna ska beaktas på ett balanserat sätt vid utnämningen av sekretariatet. Sekretariatet utnämns med hänsyn till lika representation av kvinnor och män.

Sekretariatet tillsätts av statsrådet i nära samarbete med döv- och teckenspråkssamhället.

Sekretariatet ska bistås av en styrgrupp som ska bestå av representanter för ministerierna, döv- och teckenspråkssamhället, kyrkorna, Folkpensionsanstalten, Utbildningsstyrelsen, regionförvaltningsverken samt vid behov andra ämbetsverk. Styrgruppen deltar i valet av sekretariat. Styrgruppens verksamhetssätt och sammansättning kan ändras genom överenskommelse mellan staten och döv- och teckenspråkssamhället.

En parlamentarisk uppföljningsgrupp kommer att tillsättas för att stödja sannings- och försoningsprocessen. Uppföljningsgruppen har rätt att få information om processen och dess framskridande. Syftet med övervakningen är att säkerställa att arbetet framskrider och rekommendationerna genomförs. De partier som är företrädda i riksdagen ombeds utse sina representanter för gruppen.